

ข้อเสนอเชิงนโยบาย อาเซียนต้องเร่งแก้มลพิษข้ามแดน เพื่อปกป้องประชาชนและความมั่นคงทางสิ่งแวดล้อมในอาเซียน

24 พฤษภาคม 2568 -- กรีนพีซ ประเทศไทย และมูลนิธิบูรณะนิเวศ เรียกร้องต่อผู้นำอาเซียนในการประชุมสุดยอดปี 2568 สันติภาพและความมั่นคงของอาเซียนจะดำรงอยู่ได้ หากผู้นำอาเซียนเร่งกอบกู้วิกฤตมลพิษข้ามพรมแดนในอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขงที่กำลังแพร่กระจายและคุกคามพลเมือง

อาเซียนเป็นภูมิภาคที่มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ มีทรัพยากรทางธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ และมีบทบาทสำคัญต่อการเติบโตและความแข็งแกร่งในเชิงเศรษฐกิจระดับโลก หัวใจสำคัญของประชาคมอาเซียนคือการคงไว้ซึ่งสันติภาพ ความร่วมมือ และส่งเสริมการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืนเพื่อบรรลุสู่การยกระดับคุณภาพชีวิตประชาชนอย่างทั่วถึง

ในการประชุมสุดยอดอาเซียนปี 2568 ภายใต้วาระประธานของมาเลเซีย ได้กำหนดแนวคิดหลักว่าด้วย “Inclusivity and Sustainability” หรือ การมีส่วนร่วมอย่างทั่วถึงและความยั่งยืน คำนี้นอกจากจะสื่อถึงจุดหมายสำคัญของการมุ่งไปสู่อาเซียนที่มีประชาชนเป็นศูนย์กลางบนสังคมที่เอื้ออาทรและแบ่งปัน อย่างไรก็ตามความท้าทายครั้งใหญ่ของอาเซียนในการยกระดับคุณภาพชีวิตของประชากรอาเซียนให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นอย่างยั่งยืน คือ อาเซียนกำลังเผชิญกับความเปราะบางทางการเมือง และภัยพิบัติทางธรรมชาติที่เกิดจากความผันผวนทางสภาพภูมิอากาศ การคุกคามทางสิ่งแวดล้อม และการลิดรอนสิทธิมนุษยชน อันเกิดขึ้นเป็นระยะ ทำให้ภูมิภาคนี้ไม่มีเสถียรภาพในทางที่ดี ช่วงเวลานี้จึงเป็นโอกาสสำคัญในการผลักดันและคุ้มครองสิทธิมนุษยชนและสิ่งแวดล้อม ด้วยการกำกับดูแลสิ่งแวดล้อมระดับภูมิภาคที่เข้มแข็ง สนับสนุนสิทธิในการอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ดีต่อสุขภาพและปลอดภัยอย่างเป็นธรรม

อาเซียนจะเติบโตอย่างมั่นคงและยั่งยืนโดยให้ความสำคัญต่อพลเมืองและทรัพยากรธรรมชาติอย่างแท้จริง โดยเฉพาะช่วงเวลานี้ที่ภูมิภาคกำลังเผชิญกับภัยคุกคามด้านสันติภาพและสิ่งแวดล้อม ผู้นำอาเซียนจำเป็นต้องแสดงเจตนารมณ์และความเป็นผู้นำอย่างจริงจังและเร่งด่วนในการรับมือกับปัญหาเหล่านี้เพื่อสร้างอนาคตที่ยั่งยืน มั่นคง ปลอดภัยให้กับประชาชนในภูมิภาค

มลพิษข้ามพรมแดนทั้งจากฝุ่นพิษและการปนเปื้อนสารพิษในแม่น้ำและดิน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในพื้นที่อนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขงอันเป็นผลมาจากการเผาในพื้นที่เกษตรเชิงอุตสาหกรรม การทำเหมืองอุตสาหกรรมการผลิตประเภทต่าง ๆ รวมถึงการขยายตัวของอุตสาหกรรมเชื้อเพลิงฟอสซิล ภัยคุกคามที่เด่นชัดล่าสุดคือ กรณีเหมืองแร่ทองคำและแร่หายาก (Rare Earth) ที่บริเวณต้นแม่น้ำกก ในรัฐฉาน ประเทศเมียนมา ซึ่งห่างจากชายแดนไทย ราว 20 กิโลเมตร และห่างจากแม่น้ำกก 2-3 กิโลเมตร ซึ่งส่งผลกระทบต่อทั้งประเทศไทยและเมียนมา สร้างความเสียหายต่อสุขภาพและเศรษฐกิจของคนในจังหวัดเชียงราย เชียงใหม่ และมีแนวโน้มจะขยายตัวไปยังลุ่มน้ำโขง ปัญหาที่เกิดขึ้นจะทำให้เกิดการตกค้างและสะสมสารพิษในแม่น้ำและผืนดินซึ่งจะก่อความเสี่ยงต่อหายนะทางสิ่งแวดล้อม สุขภาพและเศรษฐกิจของภูมิภาคนี้ในระยะยาว

ประเด็นมลพิษข้ามพรมแดนนี้คุกคามต่ออัตลักษณ์ของอาเซียน (ASEAN Identity) ทั้งทางสังคมและวัฒนธรรม เนื่องจากการคุกคามสิทธิมนุษยชน ความยุติธรรมทางสังคม การเคารพในสิทธิเสรีภาพขั้นพื้นฐานต่อกลุ่มชนพื้นเมืองชาติพันธุ์ และกลุ่มเปราะบาง ที่อาเซียนต้องให้ความสำคัญเพื่อความเป็นหนึ่งเดียวกันในภูมิภาคภายใต้สิ่งแวดล้อมที่ดี

ภัยพิบัติจากวิกฤตสภาพภูมิอากาศ อาทิ อุทกภัยที่มาพร้อมกับดินโคลนถล่ม ภัยแล้ง และคลื่นความร้อน วิกฤตโลกร้อนได้ส่งผลกระทบทวีความรุนแรงขึ้น ซึ่งผู้ได้รับผลกระทบสูงสุดคือกลุ่มผู้เปราะบาง โดยภัยพิบัติจากวิกฤตโลกร้อนจะยิ่งซ้ำเติมปัญหามลพิษข้ามพรมแดนที่กำลังสร้างความกังวลให้กับประชาชนในเชียงใหม่และเชียงรายในขณะนี้หากน้ำท่วมใหญ่ดังเช่นเมื่อปลายปี 2567 เกิดซ้ำอีกครั้ง อาจส่งผลให้สารพิษในแม่น้ำกกและแม่น้ำสายกระจายการปนเปื้อนไปไกลยิ่งขึ้น และเมื่อถึงฤดูแล้งในปีถัดไปคลื่นความร้อนจะทวีวิกฤตฝุ่นพิษข้ามแดนยิ่งขึ้นไปอีก

กรีนพีซ ประเทศไทย และมูลนิธิบูรณะนิเวศ ขอเรียกร้องต่อผู้นำอาเซียนในการประชุมสุดยอดปี 2568 ให้ตระหนักถึงความสำคัญการปกป้องสันติภาพและความมั่นคงของภูมิภาค เพื่อเพิ่มพูนความเป็นอยู่ที่ดีและการดำรงชีวิตของประชาชนอาเซียน ด้วยการเร่งกอบกู้วิกฤตมลพิษข้ามพรมแดนในอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขง อันจะส่งเสริมการพัฒนาอาเซียนที่มีประชาชนเป็นศูนย์กลาง ภายใต้แนวคิด “Inclusivity and Sustainability” อย่างแท้จริง ดังข้อเสนอเชิงนโยบายต่อไปนี้

1. **ส่งเสริมความมั่นคงและยั่งยืนของการประกอบธุรกิจ** ในภูมิภาค โดยกระชับและตรวจสอบความร่วมมือของธุรกิจเชิงข้ามแดน เพื่อควบคุมและป้องกันการลิดรอนสิทธิสภาพ และความยั่งยืนในการเติบโตทางเศรษฐกิจ ที่ต้องคำนึงถึงสวัสดิภาพสังคมและคุณภาพชีวิตของประชาชนในประชาคมอาเซียนตามหลักยุทธศาสตร์ของอาเซียนที่ให้ความสำคัญกับสิ่งแวดล้อมที่ปลอดภัยและยั่งยืน ดังกำหนดไว้ในวิสัยทัศน์อาเซียน 2020 (พ.ศ. 2563) ซึ่งจัดทำขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2541 ได้ตั้งเป้าหมายไว้ว่า “clean and green ASEAN” ภายในปี พ.ศ. 2563 โดยสามารถกำหนดกลไกการพูดคุยและเจรจากับผู้ลงทุนทั้งภายในประเทศสมาชิกอาเซียน และธุรกิจจากประเทศภายนอกอาเซียน เช่น จีน นี่คือการเริ่มต้นเร่งด่วนที่ผู้นำอาเซียนต้องแสดงเจตนารมณ์เร่งรัดลงมือแก้ไขปัญหานี้ แนวทางนี้จะเป็นการคุ้มครองความเป็นอยู่ที่ดีของประชาชนและสิทธิมนุษยชนในการอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่มั่นคงและปลอดภัย โดยสามารถระบุการรับผิดชอบของธุรกิจอุตสาหกรรมตามรายละเอียดนี้
 - เสริมสร้างความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อมข้ามพรมแดน สำหรับโครงการที่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมข้ามพรมแดน ประเทศสมาชิกอาเซียนควรกำหนดให้มีการประเมินผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมเชิงยุทธศาสตร์ (Strategic Environmental Assessments-SEA) และการประเมินผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมข้ามพรมแดน (Transboundary Environmental Impact Assessments-TEIA) นอกจากนี้ รัฐที่บริษัทแม่หรือสถาบันการเงินควรมีอำนาจตามกฎหมายในการกำหนดให้มีการประเมินเหล่านี้ตามข้อผูกพันนอกอาณาเขต
 - ให้นำหนักกับจรรยาบรรณและการรับผิดชอบ (Ethics and Accountability) ในธุรกิจและการลงทุน โดยให้ธุรกิจสัญญาติดตนเองดำเนินธุรกิจอย่างมีความรับผิดชอบ และควบคุมธุรกิจข้ามชาติในประเทศของตน
2. **ลงมือต่อกรกับวิกฤตสภาพภูมิอากาศ (Climate Action) ตั้งแต่ต้นทาง** ด้วยวิสัยทัศน์ที่คำนึงถึงความเป็นธรรมทางสภาพภูมิอากาศต่อชุมชนท้องถิ่น กลุ่มผู้เปราะบาง และชนเผ่าพื้นเมือง ผู้นำอาเซียนภายใต้วาระการนำของประเศมาเลเซียจะต้องร่วมมือในการลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจกที่สอดคล้องกับกรอบอนุสัญญาสหประชาชาติว่าด้วยการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ (UNFCCC) เพื่อกำหนดมาตรการลดการปล่อยคาร์บอนไดออกไซด์ตั้งแต่ พ.ศ. 2563 ซึ่งจะเป็นการลดความรุนแรงของภัยพิบัติจากวิกฤตโลกร้อน
3. **กำหนดหลักการและกลไกระดับภูมิภาค ASEAN Protocol on the Right to Know** เพื่อคุ้มครองและส่งเสริมสิทธิในการรับรู้ของประชาชน และเป็นหลักพื้นฐานสู่ความยั่งยืนทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม บนพื้นฐานของสิทธิมนุษยชน อาเซียนต้องส่งเสริมและวางหลักพื้นฐานเพื่อรับรองสิทธิของประชาชนในภูมิภาคอาเซียนทุกประเทศ เรื่องการเข้าถึงข้อมูล การมีส่วนร่วม และการได้รับความยุติธรรม หลักการเหล่านี้จะเอื้อต่อการบังคับใช้กฎหมายสิ่งแวดล้อม กรอบการทำงานที่แข็งแกร่งจะช่วยให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการสนับสนุนช่วยเหลือภาครัฐในฐานะเป็นผู้พิทักษ์สิ่งแวดล้อมของอาเซียน และช่วย

เฝ้าระวังเพื่อทำให้อุตสาหกรรมผู้ละเมิดกฎหมายต้องรับผิดชอบ ประเทศอาเซียนจำเป็นต้องพัฒนากลไกดังต่อไปนี้ให้เกิดขึ้นในภูมิภาค

- **ริเริ่มจัดทำระบบการรายงานและเปิดเผยข้อมูลการปลดปล่อยและเคลื่อนย้ายมลพิษในระดับภูมิภาค (ASEAN Pollutant Release and Transfer Register-ASEAN PRTR)** สมาชิกของอาเซียนทุกประเทศจำเป็นต้องพัฒนากฎหมายและกลไก National PRTR ขึ้นมา และเชื่อมโยงระบบฐานข้อมูลการปล่อยมลพิษของแต่ละประเทศให้เป็น ASEAN PRTR เพื่อสร้างความร่วมมือของกลุ่มประเทศอาเซียนในการรับมือและแก้ปัญหามลพิษข้ามแดน โดยเฉพาะการนำไปสู่การลดการปล่อยและการแพร่กระจายของสารอันตรายสู่สิ่งแวดล้อม รวมถึงการนำไปสู่ลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจกได้ในอนาคต
- **ใช้แนวทางตามอนุสัญญาอาarhus (Aarhus Convention) หรือ อนุสัญญาว่าด้วยการเข้าถึงข้อมูล การมีส่วนร่วมของประชาชนในการตัดสินใจ และการเข้าถึงความยุติธรรมในประเด็นด้านสิ่งแวดล้อม** ซึ่งเป็นอนุสัญญา ที่ได้รับการรับรองเมื่อวันที่ 25 มิถุนายน 2541 (1998) ณ เมือง Aarhus (Århus) ประเทศเดนมาร์ก ในการประชุมระดับรัฐมนตรีด้านสิ่งแวดล้อมสำหรับยุโรปครั้งที่ 4 โดยมีผลใช้บังคับเมื่อวันที่ 30 ตุลาคม 2544 (2001) อนุสัญญานี้เป็นการวางหลักเกณฑ์ที่ส่งเสริมให้ภาคประชาชนเข้ามามีส่วนสนับสนุนการดำเนินการของภาครัฐเพื่อให้สามารถบรรลุเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม แนวทางตามอนุสัญญา นี้จะเป็นประโยชน์ต่ออาเซียนที่จะก้าวไปสู่ความสำเร็จในการพัฒนาที่ยั่งยืนและสอดคล้องกับหลักการ “Inclusivity and Sustainability” ของอาเซียนในปัจจุบัน
- **จัดทำระบบตรวจสอบย้อนกลับที่เข้มงวดและโปร่งใสตลอดห่วงโซ่อุปทาน** ภายในประเทศและข้ามพรมแดนที่เกี่ยวข้องกับอุตสาหกรรมเกษตรและเนื้อสัตว์ โดยให้ประชาชนและผู้บริโภคสามารถเข้าถึงข้อมูลการตรวจสอบย้อนกลับของประเทศอาเซียนผ่านช่องทางออนไลน์
- **บังคับใช้หลักการตรวจสอบความรอบคอบด้านสิทธิมนุษยชน (Human Rights Due Diligence-HRDD)** ตามหลักการชี้แนะของสหประชาชาติว่าด้วยธุรกิจและสิทธิมนุษยชน (UNGP) เพื่อปกป้องทั้งสิทธิมนุษยชนด้านแรงงานและสิ่งแวดล้อมตลอดห่วงโซ่อุปทาน
- **เพิ่มการมีส่วนร่วมของประชาชน** โดยเฉพาะอย่างยิ่งจากชุมชนที่ได้รับผลกระทบและภาคประชาสังคมในการติดตามการดำเนินการตามแผนงานอาเซียนปลอดหมอกควันครั้งที่ 2 พ.ศ. 2566-2573 (Second ASEAN Haze-Free Roadmap 2023-2030) เพื่อให้แน่ใจว่ามีการรับฟังข้อเสนออย่างมีส่วนร่วม และกำหนดแนวทางแก้ปัญหาที่ขับเคลื่อนโดยชุมชน

4. **รักษาสันติภาพไว้อย่างยั่งยืน** ด้วยการให้ความสำคัญกับความหลากหลายของคนชาติพันธุ์ชนพื้นเมือง และกลุ่มผู้มีความเปราะบาง รวมถึงส่งเสริมและสนับสนุนชนเผ่าพื้นเมือง (Indigenous Peoples) และชุมชนท้องถิ่น (Local Communities) ในฐานะแนวหน้าผู้ปกป้องและดูแลสิ่งแวดล้อม

5. **ปรับปรุงกรอบสิทธิด้านสิ่งแวดล้อมของอาเซียนให้มีผลผูกพันทางกฎหมายมากกว่า** จะเป็นปฏิญญาที่ไม่มีผลผูกพันและกำหนดเป็นมาตรการบังคับให้สมาชิกปฏิบัติตาม ซึ่งจะนำไปสู่การประชาชนที่ได้รับผลกระทบ และช่วยลดช่องว่างหรือข้อจำกัดในการแก้ปัญหา โดยเฉพาะในกรณีที่เป็นปัญหาสิ่งแวดล้อมข้ามพรมแดน ตัวอย่างเช่น กรณีเร่งด่วนของสารพิษปนเปื้อนใน

แม่น้ำกกและแม่น้ำสายจากเหมืองแร่ทองคำและแร่หายาก (Rare earth) ที่มีแหล่งกำเนิดในประเทศเมียนมา ทั้งนี้เพื่อยับยั้งความเสี่ยงต่อการแพร่กระจายของมลพิษไปสู่ลุ่มน้ำโขง รวมถึงการปรับปรุงกรอบข้อตกลงดังต่อไปนี้

- กำหนดกรอบสิทธิสิ่งแวดล้อมอาเซียน (ASEAN Environmental Rights-AER) ที่มีผลผูกพันทางกฎหมาย ซึ่งจะเป็นหัวใจสำคัญในการปกป้องสิ่งแวดล้อมและสิทธิมนุษยชนในภูมิภาค กรอบดังกล่าวจะเสริมสร้างกลไกความรับผิดชอบในระดับภูมิภาคสำหรับความท้าทายด้านสิ่งแวดล้อมที่เร่งด่วน
- ปรับกลไก ASEAN-China's [Environmental Cooperation Strategy and Action Plan \(2021–2025\)](#) ให้มีกระบวนการตรวจสอบผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมและการคุกคามสิทธิมนุษยชนในอาเซียน เพื่อให้การพัฒนาทางเศรษฐกิจนั้นไม่ทำลายความยุติธรรม ผลประโยชน์สิทธิของประชาชนในภูมิภาคอาเซียน

การเติบโตทางเศรษฐกิจของภูมิภาคจะเป็นไปอย่างยั่งยืนต้องอยู่บนพื้นฐานการเข้าถึงสิทธิและความยุติธรรมทางสังคม โดยผู้นำอาเซียนจะต้องมีวิสัยทัศน์ในการจัดการภัยคุกคามด้านสิ่งแวดล้อมข้ามพรมแดน เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดมลพิษเป็นวิกฤตระดับลุ่มน้ำโขง และเสี่ยงต่อการกระจายไปทั่วภูมิภาค อันจะส่งผลเสียหายรุนแรงต่อเศรษฐกิจระดับท้องถิ่น ระดับประเทศ และระดับภูมิภาคได้ในระยะยาว

ขณะที่ผู้คนทั่วอาเซียนกำลังจับตามองการประชุมสุดยอดอาเซียนปีนี้ และประชาชนหลายล้านคนในพื้นที่อนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขงกำลังทุกข์ร้อนกับการปนเปื้อนของสารพิษในสิ่งแวดล้อมที่ขาดการลงมือต่อกรของภาครัฐในแต่ละประเทศ เราจึงขอเรียกร้องให้ผู้นำอาเซียนประกาศปฏิญญาอาเซียน พ.ศ. 2568 (2025) ให้เป็นปฏิญญาที่มีผลผูกพันทางกฎหมายเกี่ยวกับสิทธิด้านสิ่งแวดล้อม ดังข้อเสนอจากภาคประชาสังคมดังกล่าวข้างต้น และร่วมกันเร่งแก้ไขวิกฤตการณ์สิ่งแวดล้อมข้ามพรมแดนที่กำลังเกิดขึ้นอย่างเร่งด่วนที่สุด